

Beidzot Valsts ieņēmumu dienestam varam pateikt: nē!

Oļegs Spundiņš, SIA "Sorainen ZAB", vecākais jurists

2025.gada 27.oktobris Latvijas administratīvo tiesību vēsturē ir iezīmējis fundamentālu pagrieziena punktu. Ar Senāta lēmumu lietā SKA-324/2025 ir sagrauta gadiem ilgusī dogma, ka VID informācijas pieprasījumi nav pārsūdzami tiesā. Šis nolēmums ne tikai maina procesuālo kārtību, bet arī līdzsvaro spēku samēru starp valsti un nodokļu maksātāju. Ko lēma Senāts, kā atšķirt pārsūdzamu pieprasījumu no vienkārša aicinājuma sadarboties, un kā šīs izmaiņas ietekmēs ikdienas praksi?

Ikviens uzņēmējs un grāmatvedis kaut reizi ir piedzīvojis stindzinošo sajūtu, no Valsts ieņēmumu dienesta (VID) saņemot vēstuli "Informācijas pieprasījums". Nereti šie dokumenti atgādina nevis mērķtiecīgu jautājumu uzdošanu, bet gan "makšķerēšanu". Tiek prasīts viss – no banku kontu izdrukām un līgumiem līdz pat darbinieku paskaidrojumiem un detalizētiem sadarbības procesu aprakstiem. Līdz šim juristu atbilde uz klienta jautājumu, vai tiešām tas viss ir jāsagatavo, visbiežāk bija smaga nopūta un ieteikums labāk iedot, ko prasa, citādi sekos sankcijas. Tas tādēļ, ka tiesa šādus pieprasījumus līdz šim uzskatīja par starplēmumiem, kurus atsevišķi apstrīdēt un pārsūdzēt nevar. Šobrīd šādai praksei ir pienācis gals.

Vēsturiskais konteksts – bezspēcības izjūta

Lai saprastu jaunā sprieduma nozīmi, jāatskatās uz līdzšinējo praksi. Gadiem ilgi tiesu judikatūra balstījās uz pieņēmumu, ka informācijas pieprasīšana ir tikai daļa no pierādījumu vākšanas procesa. Tika uzskatīts, ka pats pieprasījums nerada galīgas tiesiskas sekas – tās rodas tikai tad, kad VID pieņem gala lēmumu, piemēram, uzrēķinu.

Praksē tas nozīmēja, ka nodokļu maksātājs atradās spīlēs. Ja VID pieprasīja nesamērīgu informācijas apjomu, piemēram, sagatavot tabulas par trīs gadu periodu trīs dienu laikā, uzņēmumam bija divas izvēles, abas – sliktas:

- pakļauties un tērēt milzīgus administratīvos resursus, bieži vien pat paralizējot uzņēmuma darbu;
- ignorēt vai sniegt informāciju daļēji, riskējot ar saimnieciskās darbības apturēšanu vai izslēgšanu no pievienotās vērtības nodokļa (PVN) maksātāju reģistra, cerot, ka vēlāk tiesā izdosies aizstāvēties pret gala lēmumu.

Praksē klienti man bieži uzdevuši jautājumu, vai VID drīkst prasīt tik apjomīgu informāciju vai datus, kas, iespējams, jau ir dienesta rīcībā. Atbilde bija – nē, nedrīkst. Bet līdz šim mums nebija instrumenta, lai ar to varētu pietiekami efektīvi cīnīties.

Liktenīgā lieta – kad pacietības mērs ir pilns

Lietas [SKA-324/2025](#) strīda pamatā bija kāda Latvijas uzņēmuma (pieteicēja) cīņa ar VID. Dienests vairākkārt – četras reizes! – pieprasīja detalizētu informāciju par darbinieku nodarbināšanu, objektu adresēm, darījumu partneriem un pat skaidrojumus par rēķinu summu aprēķiniem.

Būtiskākais aspekts – VID ne tikai laipni lūdza informāciju, bet katrā vēstulē ietvēra arī brīdinājumu: ja informācija netiks sniegta, VID var uzsākt saimnieciskās darbības apturēšanu, izslēgt uzņēmumu no PVN maksātāju reģistra vai piemērot administratīvo sodu.

Sākotnēji Administratīvā rajona tiesa atteicās pieņemt pieteikumu, atsaucoties uz ierasto praksi – tas esot tikai procesuāls lēmums. Taču Senāts, izskatot blakus sūdzību, nāca klajā ar diametrāli pretēju un drosmīgu atziņu.

Senāts identificē divus pieprasījumu veidus

Senāta galvenā atziņa ir smalka, bet ģeniāla savā vienkāršībā. Senāts nošķīra divas situācijas:

- sadarbības pieprasījums (līdzšinējā pieeja) – ja VID lūdz informāciju, lai noskaidrotu faktus, un vienīgās sekas tās nesniegšanai ir risks, ka lēmums tiks pieņemts uz esošās informācijas pamata (bez nodokļu maksātāja sniegtās informācijas un, iespējams, viedokļa), tad tas joprojām ir tikai procesuāls solis;
- sankcionētais pieprasījums (jaunā pieeja) – ja VID pieprasījumā norāda, ka par tā nepildīšanu draud piespiedu līdzekļi vai sankcijas (sods, reģistrācijas anulēšana u.tml.), tas kļūst par administratīvo aktu. Kāpēc? Jo tas uzliek obligātu pienākumu, kura neizpildes gadījumā iestājas nelabvēlīgas sekas.

Senāts skaidri norādīja, ka personai ar to ir uzlikts obligāts pienākums sniegt informāciju, un gan likumā paredzētās nelabvēlīgās sekas informācijas nesniegšanas gadījumā, gan VID brīdinājums par šādu nelabvēlīgu seku iestāšanos neatstāj vietu šaubām, ka tā nav tikai personas uzklaustīšana un personas pašas izvēle – sniegt informāciju.

Eiropas tiesību ietekme: tiesības uz tiesu bez soda draudiem

Savu argumentāciju Senāts stiprināja ar Eiropas Savienības Tiesas (EST) atziņām lietā [C-245/19 “État luxembourgeois”](#), uz kuru norādīja jau pieteicējs. Šis ir lielisks piemērs tam, kā Eiropas cilvēktiesību standarti integrējas Latvijas administratīvajās un nodokļu tiesībās.

Problēma, ko identificēja EST un pārņēma Senāts, ir šāda: ja personai nav tiesību pārsūdzēt pieprasījumu, viņa tiek nostādīta neapskaužamā situācijā – vai nu pakļauties (iespējams, prettiesiskam) rīkojumam, vai atteikties to pildīt un saņemt sodu, lai tikai pēc tam iegūtu iespēju vērsties tiesā.

Ja personai nav tiesību pārsūdzēt pieprasījumu, viņa tiek nostādīta neapskaužamā situācijā – vai nu pakļauties rīkojumam, vai atteikties to pildīt un saņemt sodu, lai tikai pēc tam iegūtu iespēju vērsties tiesā

Senāts atzina, ka šāda situācija pārkāpj tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību, ko paredz Eiropas Savienības Pamattiesību hartas [47.pants](#). Tiesiskā valstī personai nav jābūt spiestai kļūt par likumpārkāpēju tikai tāpēc, lai piekļūtu tiesai. Tā ir fundamentāla atziņa, kas nodokļu maksātāja tiesības paceļ jaunā līmenī.

Ko tiesa vērtēs un ko – nevērtēs

Taču ir būtiski nepārprast šo spriedumu. Tas nenozīmē, ka turpmāk varēs pārsūdzēt katru VID e-pasta vēstuli un tiesa veiks nodokļu auditu VID vietā. Senāts ir iezīmējis skaidras robežas tiesas kontrolei.

Ko tiesa nevērtēs? Tiesa neaizstās VID, lemjot, kuri pierādījumi ir nepieciešami lietas izmeklēšanai. Tā ir iestādes rīcības brīvība – izlemt taktiku un nepieciešamos datus. Tiesa nemācīs auditoram, kā veikt auditu.

Ko tiesa vērtēs? Tiesas uzdevums būs pārbaudīt, vai pieprasījums nav patvaļīgs un vai tas ir samērīgs. Senāts minēja konkrētus kritērijus.

- Mērķa skaidrība – vai personai ir saprotams, kāpēc informācija tiek prasīta? Ja nav skaidrs mērķis, paveras ceļš iestādes patvaļai.
- Samērīgums un apjoms – vai pieprasījums nav tik apjomīgs un apgrūtināošs, ka tas pēc būtības līdzinās pilnvērtīgam nodokļu kontroles pasākumam, lai gan formāli tas nav uzsākts? Šis ir kritiski svarīgs punkts t.s. nodokļu kontrolēm un datu ievākšanai pirms procesa.

- Datu aizsardzība – Vai pieprasījums nepārkāpj fizisko personu datu aizsardzības principus (piemēram, datu minimizēšanas principu)?

Tiesas uzdevums būs pārbaudīt, vai pieprasījums nav patvaļīgs un vai tas ir samērīgs

Praktisks ceļvedis

Kā šo spriedumu piemērot ikdienā? Esmu izveidojis īsu “kontrolsarakstu”, ko izmantoju savā praksē un iesaku arī kolēģiem:

1. Rūpīgi jāizlasa pieprasījuma noslēgums un jāmeklē atslēgvārdi. Vai tekstā ir atsauces uz:

- likuma "Par nodokļiem un nodevām" [34.pantu](#) (saimnieciskās darbības apturēšana);
- Pievienotās vērtības nodokļa likuma [81.pantu](#) (izslēgšana no reģistra);
- administratīvo atbildību par informācijas nesniegšanu?

Ja šādi brīdinājumi ir – dokuments ir pārsūdzams.

2. Jānovērtē samērīgums. Vai prasītā informācija ir objektīvi sagatavojama noteiktajā termiņā? Vai VID prasa datus, kas jau ir pieejami valsts reģistros? Vai tiek prasīts veidot jaunas atskaites, kuras likums neuzliek par pienākumu uzturēt?

3. Datu aizsardzības aspekts: ja VID prasa sensitīvus datus, kas nav tieši saistīti ar nodokļu aprēķinu, par darbiniekiem, tas var būt pamats sūdzībai, atsaucoties uz Vispārīgo datu aizsardzības regulu.

4. Stratēģiskā izvēle: ne vienmēr tiesāšanās ir labākais ceļš. Ja informāciju ir viegli iesniegt, tas jādara. Bet ja pieprasījums ir "toksisks" un tā izpilde var radīt nepamatotus riskus vai paralizēt

uzņēmumu, tagad jums ir "zobens un vairogs" – pieteikums Administratīvajai rajona tiesai ar lūgumu atzīt pieprasījumu par prettiesisku.

Solis pretim tiesiskumam

Padziļināti pētot administratīvo procesu, esmu nonācis pie secinājuma, ka valsts pārvaldes efektivitāte nedrīkst tikt panākta uz privātpersonas tiesību rēķina. Līdzšinējā sistēma, manuprāt, kultivēja zināmu iestādes visatļautību – tā teikt, prasīsim visu, un, ja neiedos, sodīsim.

Šis Senāta lēmums disciplinēs ne tikai VID, bet arī citas iestādes. Ierēdņiem tagad būs divreiz jāpadomā, pirms katrā vēstulē iekopēt standarta "biedējošās rindkopas". Ja iestāde izvēlas piedraudēt ar sankcijām, tai jābūt gatavai, ka pieprasījuma pamatotību var pārbaudīt tiesa. Tas veicinās kvalitatīvāku, mērķtiecīgāku un izsvērtāku valsts pārvaldes darbu.

Nolēmums arī mazina risku, ko juristi sauc par *res judicata* problēmu. Proti, ja informācijas pieprasījuma tiesiskumu vērtētu tikai kopā ar gala lēmumu, piemēram, soda uzlikšanu, varētu veidoties haoss, kad dažādas tiesas (administratīvā tiesa par nodokli un vispārējās jurisdikcijas tiesa par administratīvo sodu) vienu un to pašu pieprasījumu novērtē atšķirīgi. Atsevišķa pārsūdzība šo risku novērš.

Senāta nolēmums lietā SKA-324/2025 ir lieliska ziņa Latvijas uzņēmējdarbības videi. Tas nenozīmē, ka drīkst ignorēt VID. Sadarbība un nodokļu maksāšana joprojām ir pienākums. Taču turpmāk šī sadarbība notiks līdzvērtīgākos apstākļos.

Juristiem tas nozīmē jaunu darba cēlienu – prasības nevis tikai akli izpildīt, bet kritiski izvērtēt. Un, ja nepieciešams, aizstāvēt savu klientu tiesības jau procesa sākumā, nevis gaidot "soda izpildi".

Tāpēc nākamreiz, saņemot apjomīgu VID “mīlestības vēstuli” ar brīdinājumiem par saimnieciskās darbības apturēšanu, nevajag krist panikā. Jāatceras – uzņēmumam ir tiesības uz tiesas aizsardzību. Un Senāts tikko iedevis tās atslēgas.